

МУҒАЛЛИМ ҲАМ ҮЗЛИКСИЗ БИЛИМЛЕНДИРИЎ

Илимий-методикалық журнал

2025

2/2-сан

*Ўзбекистон Республикасы Министрлер Кабинети жанындагы
Жоқарғы Аттестация Комиссиясы Президиумының
25.10.2007 жыл (№138) қарары менен дизимге алынды*

*Қарақалпақстан Баспа сөз хәм хабар агентлиги тәрепинен
2007-жылы 14-февральдан дизимге алынды.
№01-044-санлы гуўалық берилген.*

Нөкис

2/2-сан 2025

март - апрель

*Қарақалпақстан Республикасы мектепке шекемгі хәм мектеп билимлендириуи
министрлиги, Қары Ниязий атындағы Тәрбия педагогикасы миллий институты
Қарақалпақстан филиалы*

Редактор:

А. Тилегенов

Редколлегия ағзалары:

Мақсет АЙЫМБЕТОВ	Сабит НУРЖАНОВ
Нағмет АЙЫМБЕТОВ	Захия НАРИМБЕТОВА
Айтмурат АЛЬНИЯЗОВ	Хушбоқ НОРБҰТАЕВ
Сапардурды АБАЕВ	Ойниса МУСУРМОНОВА
Адхамжон АБДУРАШИТОВ	Уролбой МИРСАНОВ
Хайрулла АЛЯМИНОВ	Сафо МАТЧОН
Мавлюда АЧИЛОВА	Шукурулло МАРДОНОВ
Азизжан АБДАЗИМОВ	Абдулхамид МИРЗАЕВ
Шухрат АБДУЛЛАЕВ	Абдимурат ЕСЕМУРАТОВ
Байрамбай ОТЕМУРАТОВ	Даулетназар СЕЙИТКАСЫМОВ
Злийха ОРАЗЫМБЕТОВА	Қалыбай ПРИМБЕТОВ
Мансурбек ОНГАРОВ	Раёно ОРИПОВА
Алишер АЛЛАМУРАТОВ	Бахтиёр РАХИМОВ
Дилшодхўжа АЙТБАЕВ	Норим РАХМАНОВ
Тўлкин АЛЛАЁРОВ	Мукаддас РАХМАНОВА
Марифжон АХМЕДОВ	Светлана СМЕРНОВА (Москва, Россия)
Гулзабира БАБАШЕВА	Тажибай САПАРБАЕВ
Умида БАҲАДИРОВА	Мухаббат САЛАЕВА
Фархад БАБАШЕВ	Гўзал СОДИҚОВА
Гулзода БОЙМУРОДОВА	Улбосын СЕЙТЖАНОВА
Гулбахар БЕКИМБЕТОВА	Амина ТЕМИРБЕКОВА
Комил ГУЛЯМОВ	Нурзода ТОШЕВА
Маманазар ДЖУМАЕВ	Куанишбек ТУРЕКЕЕВ
Асқар ДЖУМАШЕВ	Тажибай УТЕБАЕВ
Дилдора ДАВРОНОВА	Амангелди УТЕПБЕРГЕНОВ
Мухтар ЕРМЕКБАЕВ (Шимкент, Қазақстан)	Мамбеткерим ҚУДАЙБЕРГЕНОВ
Алишер ЖУМАНОВ	Амангелди КАМАЛОВ
Гүлнара ЖУМАШЕВА	Тажикал КУДАЙБЕРГЕНОВА
Холбой ИБРАГИМОВ	Ойбахор ШАМИЕВА
Шохида ИСТАМОВА	Ризамат ШОДИЕВ
ВОХИД КАРАЕВ	Зафар ЧОРШАНБИЕВ
Алима КЕНЖЕБАЕВА (Тараз, Қазақстан)	Рустам ФАЙЗУЛЛАЕВ
Сарсенбай КАЗАХБАЕВ	Дўстназар ХИММАТАЛИЕВ
Мохира КУВВАТОВА	Тармиза ХУРВАЛИЕВА
Джавдод ПЎЛАТОВ	Умид ХОДЖАМҚУЛОВ
Ярмухаммат МАДАЛИЕВ (Шимкент, Қазақстан)	Жавлонбек ХУДОЙБЕРГЕНОВ
Меруерт ПАЗЫЛОВА	Гулрухсор ЭРГАСHEВА
Пердебай НАЖИМОВ	Гавхар ЭШЧАНОВА
Асқарбай НИЯЗОВ	Қонысбай ЮСУПОВ
	Гулара ЮСУПОВА

ТАСВИРИЙ САЪНАТ

Naimov M.U. “Chorqars” folklor-etnografik ansamblining serjilo ohanglari	315
Abdurasulova B.A. Chizmachilik fani o'qituvchisining kelajak avlod ta'lim-tarbiyasidagi roli, burch va majburiyatlari	319
Yaqubova M.D. Bolalar ijodiy qobiliyatini rivojlantirishda pape-mashe texnologiyasining tutgan o'rni	324

СОЦИАЛЛЫҚ ПЕДАГОГИКА

Allamuratov A.T., Mavlonberganova U. Huqiqiy kompetenciya túsiniği hám onıń strukturalıq quramı	331
Mavlonberganova U. Talabalardıń huqıqiy kompetenciyaşın rawajlantırwıń pedagogikalıq principleri	336
Erejepov M. Tálim menejmentine tiyisli teoriyalardıń rawajlanıwı	340
Tursunov H.H. Kar va zaif eshituvchi yuqori sınıf o'quvchilarining axborot kompetensiyasını rivojlantirishda tashkiliy-metodik muammo sifatida	345
Aralova I. M. Nutq kamchiligiga ega bolalarni tafakkurini korreksiyalashda refleksiv yondashish	352
Jabborov E. E. Yoshlar infantilligi shakllari, sabablari va bartaraf etish usullari	358
Ikramova D. F. Duduqlanishni bartaraf etishga qaratilgan zamonaviy yondoshuvlar	364
Egamberdiyeva Sh.A. Eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalarni o'qishga o'rgatishning pedagogik konsepsiyasını o'ziga xos xususiyatlari	370
Kadirova X.A. Neyrotehnologiya orqali samarali ta'lim berish	376
Sattorova M.A., Xonqulova Z. Inklyuziv ta'lim barcha bolalar ijtimoiylashuvining muhim shakli	379
Xosilova Z.B., Azizxonova R.N. Rang ajrata olmaslik yoki daltonizm	386
Tleumuratova N.M. Maktab ta'limida analitik fikrlashni rivojlantirish (Ijtimoiy fanlar misolida)	390
Бурнашева А.Д. Методы повышения мотивации молодежи к получению квалификационного образования	393
Axrорова M. N. Innovative assessment techniques for evaluating speaking and writing skills	396

ФИЗИКАЛЫҚ ТӘРБИЯ ҲАМ СПОРТ

Utegenov J.J., Otarbaeva G.S. Baslang'ish tayarliq basqishında akademik eskek esiwshilerdiń teń salmaqılıqtıń ornı hám koordinaciyalıq qáiletin rawajlandırıw metodikasi	401
Beknazarov R.A., Genjebekova Sh.P., Abdreymova H.Q. Jas sportchilar ushin badminton shiniğıwların shólkemlestiriw	408
Xasanova N.R. Sportda kreatinli qo'shimchalarning qo'llanilishi	412
Usmonov Z.N., Sobirov S.J. Maktabgacha yoshdagi bolalarni jismoniy sifatlarini shakllantirishning innovatsion usullari	418
Gilijova A.M., Umarjanov A.A. Basketbolchilarning maxsus chidamliligini rivojlantirishda fiziologik xususiyatlar	425
Omarova A.M. Voleybolchilarning sakrovchanlik qobiliyatini texnik usullarga mos tartibda rivojlantirish	431
Одилов О. Н. Бўлажак ўқитувчиларида ташкилотчилик компетенциясини ривожлантиришнинг тузилмавий даражаси	435
Yunusov U. B. Talaba yoshlarga futbol texnikasi va taktikasini o'rgatish va takomillashtirish	439
Yusupov E. T. Kurashchilar umumiy va maxsus sport tayyorgarliklari	446
Raximberdiyev J.N. Mustaqillik yillarida kurash sport turiga berilgan e'tibor	450

БЎЛАЖАК ЎҚИТУВЧИЛАРИДА ТАШКИЛОТЧИЛИК КОМПЕТЕНЦИЯСИНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ ТУЗИЛМАВИЙ ДАРАЖАСИ

Одилов О.Н.

*Чирчиқ давлат педагогика университети
“Жисмоний маданият ва спорт” кафедраси катта ўқитувчи*

Таянч сўзлар: ташкилотчилик қобилияти, замонавий педагог, услубий қўрсатмалар, ахлоқий ғазилатлар, чидамлилиқ, талабчанлиқ.

Ключевые слова: организаторские способности, современный педагог, методические установки, нравственные качества, выносливость, требовательность.

Key words: organizational skills, modern teacher, methodological guidelines, moral qualities, endurance, exactingness.

РЕЗЮМЕ:

Ташкилотчилик компетенцияси замонавий педагогикага зарур бўлган қобилиятлардандир. Ушбу мақолада жисмоний тарбия ўқитувчиларида ташкилотчилик қобилиятини ривожлантиришнинг даражасини назарий жиҳатларини ёритиб беради.

РЕЗЮМЕ:

Организаторские способности – одно из качеств, необходимых современному педагогике. В данной статье рассмотрены теоретические аспекты уровня развития организаторских способностей у учителей физической культуры.

SUMMARY:

Organizational skills are one of the qualities necessary for a modern teacher. This article discusses the theoretical aspects of the formation of organizational skills in physical education teachers.

Жаҳон тажрибасида жисмоний тарбия фанига шунчаки машғулот ўтказиш эмас, балки бутун бошли тизим сифатида қаралгани боис бу фанга муайян талаблар қўйилади.

Республикада таълим соҳасида амалга оширилаётган ислохотларнинг асосий мақсади юксак ахлоқий ғазилатларни ўзида мужассамлаштирган, маданиятли, эътиқодли, маърифий ва маънавий жиҳатдан баркамол, мустақил фикрлайдиган шахсни тарбиялаш каби вазифалар белгилаган.

Ташкилий ишлар ҳамда ёшлар тарбияси ва уларнинг интеллектуал салоҳиятини оширишга қаратилган кенг қўламли чора-тадбирлар изчил

давлат сиёсатининг амалий ифодаси ҳисобланади. Услубий кўрсатмалар сифатида таълим сифатини лойиҳалашнинг дидактик параметрларини ишлаб чиқишга оид фаол ёндашувлар, уларнинг асосий қоидалари сифатида ишлатилади. Ушбу ташкилотчилик асосидаги ёндашувларнинг бирлаштирилиши лойиҳалаштиришнинг моҳиятини атроф-муҳит ва шахсни ўзгартирадиган фаолият сифатида кўриб чиқишга имкон берди. Шу ўринда бўлажак педагогнинг иш фаолияти негизи ўқувчиларга таълим-тарбия беришда ақл-заковати, билими ва ташкилотчи ўқитувчи бўлишини талаб этади. Бугунги кун ёшларининг замон талаблари асосида жадал ривожланиши ва ўсишини ҳисобга олсак, бу тушунчанинг ва бу тушунча омиллари мазмунини теран англашимизга тўғри келади.

“Ташкилотчилик компетенция” нафақат бўлажак ўқитувчиси, балки, барча педагогларга зарур бўлган хусусиятлардан бири деб ҳисоблаймиз. Демак, бу тушунчага кенг маънода таъриф берадиган бўлсак: ташкилотчилик қобилияти - фаолияти давомида ўқувчилар жамоасини уюштириш, ўрганиш. Уларнинг ёш ва индивидуал хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда тарбиявий ва таълимий жараёнларни олиб бориш, муҳим вазифаларни ҳал этишга руҳлантиришдир. Ташкилотчилик қобилияти асосида ўз ишини ташкил этишда маълум вазифани ёки ишни тўғри режалаштира олиш ва уни назорат қила билиш, ташкилий фаолият усуллари эгаллаш, уларни муваффақиятли амалга оширишга имкон берувчи шахснинг шахсий-психологик хусусиятлари акс этади. Ташкилотчилик қобилияти асосидаги омиллар мазмунига кўра бир қанча, замонавий педагогга зарур бўлган қобилиятларни бир-бири билан боғлайди. Масалан: Обрў орттира олиш қобилияти - ўқувчиларга бевосита эмоционал-иродавий таъсир кўрсатиш, ўз фанини чуқур билиши ва шу асосда обрў қозона олишидир. Обрў фақат шу омиллар асосидагини эмас, балки ўқитувчиларнинг ўз фанини чуқур билиши асосида ҳам қозонилади. Бу қобилият ўқитувчи шахсий сифатларининг бутун бир йиғиндисига ва унинг иродавий сифатларига (дадиллиги, чидамлилиги, қатъийлиги, талабчанлиги ва ҳ.к), шунингдек ўқувчиларга таълим ҳамда тарбия бериш маъсулиятини ҳис этишга, ўзининг бу ишончини ўқувчиларга етказа олиш кабиларга ҳам боғлиқ.

Тўғри муомала қила олиш қобилияти – ҳозирги куннинг эмоционал болаларига яқинлаша олиш, улар билан педагогик нуктаи назардан жуда самарали ўзаро яхши муносабатлар ўрната олиш, педагогик маданиятнинг мавжудлиги.

Келажакни кўра билиш қобилияти – ўз ҳаракатларининг оқибатини кўра олишда, тарбияланувчи қандай фазилатларни тараққий эттириш ло-

зимлигини олдиндан айтиб бера олишда ифодаланади. Бу қобилият педагогик оптимизмга, тарбиянинг қудратига, одамга ишонч билан боғлиқдир.

Диққатни тақсимлай олиш қобилияти – ўқитувчи учун диққатнинг барча хусусиятлари – ҳажми, кучи, кўчувчанлиги. Идора қилина олиши, сафарбарлиги кабиларнинг тараққий этган бўлиши муҳимдир.

– функционал компонент педагогик бошқарувда функциялар орқали амалга оширилади (режалаштириш, ташкил этиш, мотивация, назорат, тузатиш);

– ахборот компоненти турли шаклларни ифодалаш ва педагогик бошқарувни амалга ошириш учун маълумотларни узатиш;

– операцион компонент бошқарув қобилиятлари тўпламидир (шу жумладан: талабага ташхис қўйиш, жамоа, педагогик мулоқотни таҳлил қилиш, мақсадларни аниқлаш ва бошқарув таъсирининг вазифалари, фаолият ва хатти-ҳаракатларни моделлаштириш, жамоавий ва индивидуал талабалар) [2, 30-31].

С.А. Виноградов ташкилотчилик ва бошқарувнинг моҳияти ва тузилиши таҳлилини ўтказган, психологик-педагогик тадқиқотлар контекстида жисмоний маданият мутахассисларининг малакаси, шунингдек, илмий ва амалий тақдимоти бошқарув малакасини ривожлантиришнинг педагогик шартларини асослаш жисмоний тарбия муассасалари раҳбарларига юкланади. Иш кўрсатиш жараёнини моделлаштиришнинг асоси сифатида интегратив-ривожлантирувчи ёндашув таълим мутахассисларининг бошқарув малакасини ривожлантириш ва педагогик шартларни амалга ошириш методологиясини очиб берган [3, 24].

В.Н. Фелелованинг сўзларига кўра, ташкилотчилик малакаси билан боғлиқ бошқарув фаолиятини, ташкилотчилик функцияларини таъминлаш билан муайян бошқарув қарорини қабул қилиш биргаликда боради. У шундай деб ўйлайдики, бошқарув компетенциясининг тузилиши ўзаро боғлиқ, функционал ва ташкилотчилик-шахсий ресурслар тўплами; когнитив, операцион-фаолиятнинг ривожланиш даражасида намоён бўлади, мотивацион ва ҳиссий-иродавий компонентлар асос бўлади [4, 187].

Муаллифларнинг фикрларига таянган ҳолда, бўлажак ўқитувчиларининг ташкилотчилик компетенциясини ривожлантиришнинг асосий шартлари мулоқот психологияси, ўз-ўзини билиш ва ўз-ўзини ҳурмат қилиш, ўзаро таъсирнинг психологик усулларини амалиётда қўллаш қобилияти соҳаларида ётади, деган хулосага келишимиз мумкин.

Педагогикадаги гуманистик йўналишнинг назарий асосларини узок ўтмишнинг буюк мутафаккирларидан бошлаб кузатишимиз мумкин. Бу

қарашлар ва фикрларда ҳам профессионал ва ўз соҳасини яхши билувчи ташкилотчилик қобилиятига эга бўлган ўқитувчилар ҳақида бир қанча ижобий фикрлар юритилган. Юнон файласуфи Сократ профессионал ўқитувчиларни “фикр акушерлари” деб ҳисоблаган, у талабаларни суҳбатдошлар деб атаган ва у ўрганиш мақсадини “тайёр” шаклда узатиладиган билим сифатида эмас, балки акс эттириш натижасида пайдо бўладиган маънолар сифатида кўрган.

Ўқувчиларни бошқариш уларнинг диққатини сафарбар қилишни, ҳаракат фаолиятига тайёрлашни, машқларнинг айрим турларини ишлаб чиқишни, жисмоний фаолиятнинг андозасини таъминлайди. Ўқитувчи ўз хулқ-атворини диққатни оқилона тақсимлаш, ўқувчилар билан мулоқот қилишнинг мос оҳангини танлаш ва ўз ҳаракатларини назорат қилиш зарурати асосида қуради. Ўқувчиларнинг мустақил фаолиятини ижобий ташкил этиш ўқитувчи тажрибасининг типик белгисидир. Бўлажак жисмоний тарбия ўқитувчиларининг ташкилотчилик компетенциясини ривожлантиришга субъектив ёндашишнинг эҳтимоллиги диққатни қаратадиган даражада юқори. Шу сабабли тадқиқот ишимизда педагогик ташкилотчилик компетенциясини ривожлантиришнинг объектив ва субъектив сабабларини ажратиб кўрсатишга ҳаракат қилдик.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Мирзиёев Ш.М. Буюк келажагимизни мард ва олижаноб халқимиз билан бирга кураимиз. - Т.: Ўзбекистон, 2017. - 488 б.
2. Павлова, Л.Н. Управленческая компетенция педагога / Л.Н. Павлова // Профессиональное образование. Столица. – 2013. – №2 – С. 30-31.
3. Виноградов, С.А. Развитие управленческой компетентности руководителя учреждения физкультурного образования: автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.08 / Виноградов Станислав Александрович. – Челябинск, 2013. – 24 с.
4. Фёфелова, В.Н. Формирование управленческой компетентности специалиста по рекреации и туризму: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 / Фёфелова Вера Николаевна. – Москва, 2010. – 187 с.